

Llengües per llegir els llavis

(Languages for Lipreading)

Una autobiografia lingüística

Amy Dara Hochberg

<p>“Amy Dara is my name.”</p> <p>The Catalan government worker moved his pen from <i>surnames</i> back to <i>first names</i> on a bureaucratic form to write <i>Dara</i> in the correct space.</p> <p>He repeated the foreign name – French and Hebrew – in a low voice. <i>Amy</i>, as it’s commonly spelled in the United States, means <i>aimée</i>. Beloved. <i>Dara</i> means either compassion or a pearl of wisdom. Beloved compassion. A difficult task to aspire to day after day, but I do what I can.</p> <p>“Éimi Dàra.”</p> <p>The government worker looked at me expectantly. I smiled.</p> <p>“Hochberg is my surname.”</p>	<p>- Amy Dara és el meu nom.</p> <p>El funcionari català va estar a punt d'escriure “Dara” en l'apartat de cognom quan li vaig dir que formava part del meu nom.</p> <p>Ell va repetir el nom estranger – francès i hebreu – en veu baixa. “Amy”, la manera comuna escrita en els Estats Units, vol dir “aimée”. Amada, o bé estimada. “Dara” vol dir o la compassió o una perla de la saviesa. Estimada compassió. Una tasca difícil a per aspirar dia a dia, però faig el que puc.</p> <p>- Éimi Dàra.</p> <p>El funcionari em va donar una mirada expectant. Li vaig somriure.</p> <p>- Hochberg és el meu cognom.</p>
--	---

* * * * *

<p>“Your surname is German.”</p> <p>A friend of mine pointed this out during lunch at an Israeli vegetarian restaurant in Eixample Esquerra. A large Israeli family settled down at the table next to ours.</p>	<p>- El teu cognom és alemany.</p> <p>Una amiga meva ho va assenyalar durant un dinar a un restaurant vegetarià israelià a l'Eixample Esquerra. Una família israeliana es va asseure a la taula al costat de la nostra.</p>
---	---

<p>“Hearing Hebrew gives me goose bumps,” she confided, “Anyway, about your surname. You don’t look German...”</p> <p>She is also Jewish, albeit Catalan, and reads stories about the Yiddish world, the language of the majority of my ancestors. But the Hochbergs may not be one hundred percent Ashkenazi. She gazed expectantly at me while stirring the sugar into her cup of coffee.</p> <p>“My grandparents left the Austro-Hungarian Empire, near Salzburg, to find work in the United States at the turn of the twentieth century.”</p>	<p>- Sentir hebreu em dona pell de gallina. – ella va confiar. – Clar, sobre el teu cognom. No semblas alemana...</p> <p>Ella és catalanojueva i llegeix llibres sobre el món jiddisch, la llengua de la majoria dels nostres avantpassats. Però els Hochbergs possiblement no eran 100% ashkenazis. Ella em va mirar, amb expectació, mentre posava sucre al cafè.</p> <p>- Els meus besavis van marxar de l’Imperi Austrohúngaro, a prop de Salzburg, per trobar feina als Estats-Units al voltant del segle XX.</p>
---	--

* * * * *

<p>“Your grandfather has dark skin. Your father looks Sephardic, too.”</p> <p>My best friend, a Catalan who studies Yiddish, was flipping through the pages of the photo album that I brought when I moved from the United States to Barcelona.</p> <p>I miss my grandfather years after his death. But at that moment, I felt a more complex pain, of the hole in my family’s history.</p>	<p>- El teu avi té una pell fosca. El teu pare sembla sefardí també.</p> <p>El meu millor amic, un català que estudia jiddisch, estava fullejant l’àlbum de fotos que vaig portar quan em vaig traslladar dels Estats Units a Barcelona.</p> <p>Trobo a faltar el meu avi, encara que passen els anys. Però, en aquell moment, em vaig sentir encara pitjor, a causa del buit en el meu arbre genealògic.</p>
---	---

“There is no way to confirm it, whether I have Sephardic ancestry.”

The Nazis destroyed all the documents. We cannot find proof to confirm if any ancestors of this family spoke Ladino before intermarrying the Ashkenazic Jews in that region, mixing the Judeo-Español with the Yiddish, two languages that are endangered today. Yet, somehow, Ladino feels just as interwoven into my linguistic DNA as Yiddish. My friend paused over a photo of a black-and-white portrait of a dark-skinned, black-eyed woman in clothing that would today be considered “ethnic.”

“Who is this?”

“My great-great-grandmother. According to my maternal grandmother, she was Bukharan.”

“The Bukharans spoke Ladino because they were educated by Sephardic Jews.”

I can understand Ladino well, although I cannot speak it. My friend’s dark chocolate eyes connected with my green-brown ones. I returned my gaze to his

- No hi ha cap manera confirmar-ho, si tingui l’ascendència sefardita.

Els Nazis van destruir tots els documents. No podem trobar proves per confirmar si uns avantpassats d’aquesta família parlaven ladino abans dels matrimonis amb els jueus ashkenazim d’aquesta zona, barrejant el judeo-espanyol amb el jiddisch, dos llengües amenaçades avui. Però, d’alguna forma, per a mi, el ladino sent tant entrelaçat en el meu ADN lingüístic com a jiddisch. El meu amic va aturar sobre una foto d’un retrat en blanc i negre d’una dona amb pell fosca i ulls negres, vestit amb roba que avui es consideraria ètnica.

- Qui és aquesta?

- La meva rerebesàvia. Era bukharesa, segons la meva àvia maternal.

- Els bukharesos parlaven ladino perquè van ser educats pels jueus sefardís.

Puc entendre bé el ladino, però no el puc parlar. Els ulls xocolata negra del meu amic va connectar amb els meus verd-marrons. Vaig tornar la mirada als seus

lips.

llavis.

* * * * *

I read lips to listen to all the languages. When I was little, my parents either sat on the floor or lifted me up to the table. Face to face since I was a year old, to speak with me in English and Hebrew, with the exception of my great-grandmother, who immigrated to the United States from what was in those days Poland, just before World War I.

She put her face close to mine from the day that I stopped responding to sounds and was fitted with a hearing aid, according to a family story.

“Buh-be. Buh-be.”

She repeated the same two-syllable Yiddish word until the day I imitated her. My first word, *bubbe*, brought joy to the matriarch of my family: great-grandmother in Yiddish.

Bubbe had three children, all born just after World War I in a small apartment of few rooms – a tenement – on Hester Street in a New York City neighborhood filled with immigrants. When Bubbe and her family moved to a

Llegeixo els llavis per escoltar en tots els idiomes. Quan era petita, la meva família s'asseia al terra o em posava davant de la taula per parlar-me cara a cara. Per parlar amb mi en anglès i hebreu des de quan vaig tenir un any, amb l'excepció de la meva besàvia, que va immigrar als Estats Units del que en aquells dies era Polònia, just abans de la Primera Guerra Mundial.

Ella es va posar la seva cara davant la meva des del dia quan vaig parar de respondre als sons i vaig ser equipada amb un audífon, segons una història familiar.

- Bò bi. Bò bi.

Repetía la mateixa paraula de dos sil.labes jiddisch fins un dia li vaig imitar. La meva primera paraula, *bubbe*, feia alegre a la matriarca de la meva família: besàvia en jiddisch.

Bubbe tenia tres fills, tots nascuts just després de la primera guerra mundial a un pis petit – un *tenement* – al Carrer de l'Hester a un barri ple amb

house in New Jersey, the children had to enroll themselves in school, because their parents did not speak English. They needed to show their birth certificates. They discovered that their parents did not understand how to register their babies. Finally, the children understood why their parents pronounced the name of the oldest daughter as though it were a Yiddish word, *Fèmale*. They all Americanized their names: from Female to Helen, my grandmother from Hendel to Hana, and their little brother to Harold. This family, that of my father, had always had a good sense of humor. For them, it was important to laugh in the face of hard times, a family value that has been passed down to me.

Bubbe and all my grandparents had decided to continue to speak Yiddish among themselves only whenever they didn't want the rest of us to understand them. They only taught me Yiddish one more time, without explaining the meaning of the phrase.

When I was four years old, my great-aunt Helen made me repeat four words over and over until I was able to say them easily.

immigrants a la ciutat de Nova York. Quan Bubbe i la seva família es van traslladar a una casa a Nova Jersey, els fills havien hagut d'inscriure's al col·legi, perquè els seus pares no parlaven anglès. Necessitaven presentar les seves actes de naixement. Van descobrir que els seus pares no entenien com enregistrar els seus nadons. Per fi els fills entenien perquè els seus pares pronunciaven el nom de la més gran com fos en jiddisch, *Fèmale*. Tots d'ells van americanitzar els seus noms: des de la Female a la Helen, la meva àvia des de la Hendel a la Hana, i el seu petit germà al Harold. Aquesta família, la del meu pare, sempre tenia un bon sentit de l'humor. Per a ells, era important riure a la cara dels temps difícils, un valor familiar transferida d'ells a mi.

Bubbe i tots els meus avis decidia seguir parlant jiddisch entre si només quan no volíen que la resta de nosaltres li entenguim. Ells em van ensenyar jiddisch només una vegada més, sense explicar-me que volia dir cada cosa.

Quan jo tenia quatre anys, la meva tia Helen em va fer repetir quatre paraules de nou i de nou

Gei kuken afen yam. Gei kuken afen yam. Gei kuken afen yam.

Her face closer to mine, in a low conspiratorial voice:

“Say this to your grandmother.”

Great-aunt Helen forgot that I had another grandmother. My mother’s mother was serious and seldom ever laughed. She had escaped, together with her siblings and their mother, when the owner of their house warned them that the Cossacks were coming to massacre the Jews. In the middle of the night, with only the clothes on their back, they fled from what in those days was Russia, nowadays Belarus. In Poland en route to board a ship to cross the Atlantic to reunite with their father, who had gone a few years earlier to New Jersey and planned to send documents for the rest of his family to join him, World War I erupted. My grandmother, together with her siblings and their mother, had to wait a long while in hunger and fear, homeless and struggling to stay warm in the dead of winter. Their oldest sister died in Poland of pneumonia. My grandmother – named Golya – had Americanized her name to Gussie.

fins jo podia dir-les fàcilment.

Gei kuken afen yam. Gei kuken afen yam. Gei kuken afen yam.

La seva cara més a prop a la meva, en veu baixa i furtiva:

- Digui-ho a la teva àvia.

Tia Helen oblidava que havia tingut una altra àvia. La mare de la meva mare era seriosa i es reia molt poc. Ella s’havia escapat, junts amb els seus germans i la seva mare, quan el propietari de la casa seva li havia avisat que venien els Cossacks a massacrar els jueus. Al mig de la nit, amb només la roba que portaven, s’havien fugit d’on era Rússia, avui Bielorússia. Havien arribat a Polònia en camí a agafar un vaixell per creuar l’Atlàntic per reunir-se amb el seu pare, que s’havia marxat uns anys abans a Nova Jersey i planejava a enviar documents perquè la seva família pugui venir. Però havia començat la primera guerra mundial. La meva àvia, junt amb els seus germans i la seva mare, havien d’esperar una llarga estona amb fam i la por, sense sostre i lluitant per mantenir-se calent enmig de l’hivern. La seva germana més gran es va morir a Polònia de pneumònia. La meva àvia –

Grandma Gussie, one day after my Yiddish lesson with Great-aunt Helen, was entertaining her guests, some friends who spoke Russian. To me, a little four-year-old girl, all the languages were like one big language. At the incomprehensible chatter, I decided to put in my two cents.

“Gei kuken afen yam.”

Grandma Gussie inhaled so strongly that I thought the entire living room would be sucked into her lungs. Then her face hardened as she glared down at me.

“Where did you learn that? Who taught you that?”

I looked at her, stunned and speechless with fear of her anger. What did I do wrong?

A little bit later, Grandma Hana picked me up. In the car, she asked me what happened to make Grandma Gussie so angry.

“I don’t know why, but Great-aunt Helen told me to tell my grandmother *gei kuken afen yam.*”

Grandma Hana laughed. And

anomenada Golya – havia americanitzat el seu nom a Gussie.

laia Gussie, un dia següent de la meva lliçó en jiddisch de la tia Helen, estava entretenint les seves convidats, uns amics que parlaven rus. A mi, una petita de quatre anys, tots els idiomes eran com a un gran idioma. A la xerrada incomprehensible, vaig decidir aportar el meu granet de sorra.

- *Gei kuken afen yam.*

laia Gussie va inhalar tan fortament que pensava que tota la saló s’aspiria dins els seus pulmons. La seva cara es va enutjar mentre em mirava.

- On has après això? Qui et va ensenyar això?

Li vaig mirar, atordida i muda amb la por de la seva indignació. Què vaig fer malament?

Una mica després, laia Hana em va recollir. Dins el cotxe, ella em va preguntar que va passar que feia a emprenyar la laia Gussie.

- No sé perquè, però la Tia Helen em va demanar que digui a la meua iaia *gei kuken afen yam.*

<p>laughed. I was confused, albeit relieved that with her I hadn't done anything wrong. Finally, she calmed down.</p> <p>"Amy, do you know what <i>gei kuken afen yam</i> means?"</p> <p>I shook my head no. She smiled.</p> <p>"It's a Yiddish insult. It means 'go make a poo in the ocean.' Amy, it's better not to repeat what you hear in Yiddish. Speak only English and Hebrew, okay?"</p> <p>English and Hebrew were the languages of the present and the future. The languages of my great-grandparents and grandparents – Yiddish, German, and Russian – were left with the bad memories, of which I know little. On the lips of each person, there is a history, accentuated by their gestures.</p>	<p>laia Hana es va riure. I va riure. Em quedava esmaperduda, tot i que em sentia alleujada que amb ella no havia fet res malament. Per fi ella es va calmar.</p> <p>- Amy, saps que vol dir <i>gei kuken afen yam</i>?</p> <p>Vaig sacsejar el meu cap d'un costat a l'altre uns cops. No. Ella va somriure.</p> <p>- Es un insult jiddisch. Vol dir vaya a cagar a l'oceà. Amy, és millor no repetir res que sents en jiddisch. Parla només anglès i hebreu, vale?</p> <p>L'anglès i l'hebreu eran els idiomes del present i el futur. Els idiomes dels besavis i dels avis – jiddisch, alemany, i rus – es van deixar amb les males memòries, de que sé poc. Als llavis de cada persona, hi ha una història, accentuats pels seus gestos.</p>
--	--

* * * * *

<p>Yiddish, however, possessed curiously humorous elements on which even I had picked up, despite a limited knowledge of the language.</p> <p>Although each part of my family</p>	<p>Encara que cada part de la meva família va originar de diferents parts del Món Antic, el dialecte de jiddisch de pràcticament tothom era de tipus litvak. Litvak era la variació parlada pels jueus ashkenazis que van viure a</p>
---	---

hailed from different parts of The Old World, virtually everyone's Yiddish was Litvak. Litvak was the variation spoken by Ashkenazic Jews who lived in Lithuania. This country's borders shifted constantly with Prussia, Poland, Russia, and the Austro-Hungarian Empire prior to World War Two. This Yiddish variation passed down through the subsequent generations.

My great-aunt Hennie had married a Galitzianer. His ancestors come from Galicia, a region located south-southeast of Warsaw. Through World War One, Galicia included the cities of Lublin, Krakow, Lviv, Tarnopol, and Czernowitz. The Ashkenazic Jews in this region spoke a dialect of Yiddish with distinctive pronunciations and accents.

Poor great-uncle Bill was mercilessly teased – always in affectionate jest – at every family gathering about the correct way to say various Yiddish words. The ribbing started as soon as great-uncle Bill began the blessing before the meal.

“BUR-ikh...”

Suddenly several of the older relatives frowned over their

Lituània. Les fronteres d'aquest país van canviar constantment amb Prússia, Polònia, Rússia i l'imperi Austrohongarès abans de la Segona Guerra Mundial. Aquesta variació de jiddisch va passar a través de les generacions posteriors.

La meva gran tia, la Hennie, s'havia casat amb un home galitzianer. Els seus avantpassats van venir de Galícia, una regió situada al sud-sud-est de Varsòvia. A través de la Primera Guerra Mundial, Galícia va incloure les ciutats de Lublin, Cracòvia, Lviv, Tarnopol i Czernowitz. Els jueus ashkenazis en aquesta regió parlaven un dialecte del jiddisch amb pronunciacions i accents distintius.

La meva família va burlar amb el pobre oncle avi, el Bill, sempre amb broma afectuosa, en totes les celebracions sobre la forma correcta de dir diverses paraules en jiddisch. Les bromes van començar tan aviat com el gran oncle Bill va començar la benedicció abans del menjar.

- BUR-ikh...

Ahora uns dels parents grans arrufava el nas i mirava per sobre

<p>eyeglasses at great-uncle Bill and corrected him in unison.</p> <p>“BOR-ukh...”</p> <p>The whole family chuckled as great-uncle Bill smiled and continued with the blessing. Upon conclusion, we all sang <i>amen</i>. Immediately the relatives on either side pounced on poor great-uncle Bill.</p> <p>“The correct pronunciation is <i>ah-MEN</i>.”</p> <p>“No, no,” great-uncle Bill insisted, “it’s <i>oh-MEYN</i>.”</p> <p>As the main course was served, the good-natured argument continued. Great-uncle Bill gestured to the casserole of noodle pudding.</p> <p>“Please pass the <i>kegel</i>.”</p> <p>“<i>KU-gel</i>! It’s called <i>kugel</i>.”</p>	<p>les seves ulleres a l’oncle avi Bill i ho van corregir al uníson.</p> <p>- <i>BOR-ukh...</i></p> <p>Tots va riure mentre l’oncle avi Bill va somriure i va continuar amb la benedició. Després de la conclusió, tots va cantar “amen”. Immediatament els parents d'un costat o altre van burlar al pobre l’oncle avi Bill.</p> <p>- La pronunciació correcta és <i>ah-MEN</i>.</p> <p>- No, no, - oncle avi Bill va insistir, - és <i>oh-MEYN</i>.</p> <p>Durant el segon plat del repàs, es va continuar la discussió amb bon humor. L’oncle avi Bill va fer gestos a la cassola del pudding de fideus.</p> <p>- Passeu el <i>kegel</i>.</p> <p>- <i>KU-gel</i>! Es diu <i>kugel</i>.</p>
--	---

* * * * *

<p>Grandma Gussie leaned towards me, “Zhili.”</p> <p>“Dilly,” I responded, my hearing loss evident in the inability to discern certain consonants.</p>	<p>L'àvia Gussie es va inclinar cap a mi.</p> <p>- Zhili.</p> <p>- Dilly, vaig intentar a repetir. La meva pèrdua auditiva era evident</p>
--	--

<p>Nonplussed, Grandma Gussie continued.</p> <p>“Byli.”</p> <p>I got this word correctly, as well as the next two.</p> <p>“Tri.”</p> <p>“Kitaysa.”</p> <p>Then it got challenging again. The words did not sound Russian.</p> <p>“Yak, Yak-Tsi-Drak i Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-Droni.”</p> <p>Had Grandma Gussie written down a transliteration of the Russian tongue twister from her childhood, I would have been able to correctly pronounce each word and commit the poem to memory.</p> <p>Mom was able to recite it by heart. This poem is all she knows in a language other than English, apart from a handful of basic Hebrew words and a Spanish sentence that my father had taught her when they were dating in high school.</p> <p>“Dame un beso, por favor.”</p>	<p>en la impossibilitat de discernir certes consonants.</p> <p>Malgrat això, l'àvia Gussie va continuar amb la lliçó.</p> <p>- Byli.</p> <p>Vaig repetir aquesta paraula correctament, i també les pròximes dues.</p> <p>-Tri.</p> <p>- Kitaysa.</p> <p>I després un repte de nou. Les paraules següents no sonaven ruses.</p> <p>- Yak, Yak-Tsi-Drak i Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-Droni.</p> <p>Si l'àvia Gussie va escriure una transliteració del treballengües rus de la seva infància, hauria pogut pronunciar cada paraula correctament i memoritzar el poema.</p> <p>La meva mare podia recitar-lo de memòria. Aquest poema és tot el que sap en un altre idioma, a part d'un grapat de paraules bàsiques en hebreu i una frase en espanyol que el meu pare li va ensenyar quan van tenir una cita a secundària.</p>
---	--

“What does that mean?”

“Go ask your Spanish teacher.”

“What does *dame un beso, por favor* mean?”

The teacher laughed, “Did your boyfriend teach you that?”

I often wondered whether Mom’s struggle with non-English languages was at least indirectly linked to her mother’s desire to assimilate into her new country. Grandma Gussie, who was in her teens when she arrived in the United States, spoke English very well, with scarcely an accent.

“Mom, can you send me a transliteration of the Russian poem that Grandma Gussie taught you?”

When I forwarded the error-ridden first line of the tongue twister to a Ukrainian classmate in the Masters of Translation Studies program, she found the poem in its entirety:

Жили-были три кит
айца Як, Як-Ци-Дра
ки Як-Ци-Драк-Ци-
Драк-Ци-Дрони.

Жили-были три кит
айки Цыпа, Цыпа-Д

- Dame un beso, por favor.

- Què significa això?

- Pregunta-ho al teu professor d’espanyol.

- Què significa *dame un beso, por favor*?

- T’ha ensenyat el teu xicot? El professor va riure.

Sovint em preguntava si la lluita de la meva mare amb altres idiomes era almenys indirectament vinculada al desig de la meva àvia d’integrar-se a un nou país. L’àvia Gussie, que era adolescent quan va arribar als Estats Units, parlava molt bé l’anglès, quasi sense cap accent.

- Mamà, podries enviar-me una transliteració del poema rus que et va ensenyar iaia Gussie?

Quan li vaig reenviar la primera frase, plena d’errors, del treballengües a una companya ucraïana del programa de Màster dels Estudis de Traducció, ella el va trobar:

Жили-были три кит
айца Як, Як-Ци-Дра
ки Як-Ци-Драк-Ци-

рипа и Цыпа-Дрипа
-Лимпомпони.

Вот они пережени
лись:

Як на Цыпе

Як-Ци-Драк на Цып
е-дрипе

Як-Ци-Драк-Ци-Дра
к-Ци-Дрони на Цып
е-дрипе-Лимпомпо
ни.

И у них родились
дети:

У Яка с Цыпой – Ша
х,

У Якцы-драка с Цы
пой-дрипой – Шах-Ш
ахмони,

У Як-Ци-Драк-Ци-Др
ак-Ци-Дрони с Цып
ой-дрипой-Лимпом
пони – Шах-Шахмон
и-Лимпомпони

Zhili-byli tri kitaytsa: Yak, Yak-
Tsi-Drak i Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-
Tsi-Droni.

Zhili-byli tri kitayki Tsypa, Tsypa-
Dripa i Tsypa-Dripa-Limpomponi.

Vot oni perezhenilis':

Yak na Tsype,

Yak-Tsi-Drak na Tsype-dripe,

Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-Droni
na Tsype-Dripe-Limpomponi.

I u nikh rodilis' deti:

U Yaka s Tsypoy – Shakh,

Драк-Ци-Дрони.

Жили-были три кит
айки Цыпа, Цыпа-Д
рипа и Цыпа-Дрипа
-Лимпомпони.

Вот они пережени
лись:

Як на Цыпе

Як-Ци-Драк на Цып
е-дрипе

Як-Ци-Драк-Ци-Дра
к-Ци-Дрони на Цып
е-дрипе-Лимпомпо
ни.

И у них родились
дети:

У Яка с Цыпой – Ша
х,

У Якцы-драка с Цы
пой-дрипой – Шах-Ш
ахмони,

У Як-Ци-Драк-Ци-Др
ак-Ци-Дрони с Цып
ой-дрипой-Лимпом
пони – Шах-Шахмон
и-Лимпомпони

Zhili-byli tri kitaytsa: Yak, Yak-
Tsi-Drak i Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-
Tsi-Droni.

Zhili-byli tri kitayki Tsypa, Tsypa-
Dripa i Tsypa-Dripa-Limpomponi.

Vot oni perezhenilis':

Yak na Tsype,

Yak-Tsi-Drak na Tsype-dripe,

Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-Droni

U Yaktsy-draka s Tsypoy-dripoy
– Shakh-Shakhmoni,
U Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-
Droni S Tsypoy-Dripoy-
Limpomponi – Shakh-
Shakhmoni-Limpomponi.

Once upon a time there were
three Chinese men: Yak, Yak-Tsi-
Drak and Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-
Tsi-Droni.

Once upon a time there were
three Chinese women: Tsyp,
Tsyp-Dripa and Tsyp-Dripa-
Limpomponi.

Here they were married:

Yak to Tsyp,
Yak-Tsi-Drak to Tsyp-Dripa,
Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-Droni
to Tsyp-Dripa-Limpomponi.

And they had children:

Yak with Tsyp-Shah,
Yak-Tsi-Drak with Tsyp-Dripa-
Shah-Shahmoni,
Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-Droni
with Tsyp-Dripa-Limpomponi-
Shah-Shahmoni-Limpomponi.

“Mom, Grandma Gussie’s tongue
twister would be politically
incorrect today.”

na Tsype-Dripe-Limpomponi.

I u nikh rodilis' deti:

U Yaka s Tsypoy – Shakh,
U Yaktsy-draka s Tsypoy-dripoy
– Shakh-Shakhmoni,
U Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-
Droni S Tsypoy-Dripoy-
Limpomponi – Shakh-
Shakhmoni-Limpomponi.

Hi havia una vegada hi havia tres
homes xinesos: Yak, Yak-Tsi-
Drak i Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-
Droni.

Hi havia una vegada hi havia tres
dones xineses: Tsyp, Tsyp-Dripa
i Tsyp-Dripa-Limpomponi.

Així es van casar:

El Yak a la Tsyp,
El Yak-Tsi-Drak a la Tsyp-Dripa,
El Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-
Droni a la Tsyp-Dripa-
Limpomponi.

I van tenir fills:

El Yak amb la Tsyp-Shah,
El Yak-Tsi-Drak amb la Tsyp-
Dripa-Shah-Shahmoni,
El Yak-Tsi-Drak-Tsi-Drak-Tsi-
Droni amb la Tsyp-Dripa-
Limpomponi-Shah-Shahmoni-
Limpomponi.

- Mamà, aquest treballengües de
la iaia Gussie seria políticament
incorrecte avui.

“And you don’t know sign language?”

Everyone incredulously asks me this. When I was a year old, a high fever fried the auditory nerves, completely in the right ear and the sparing a little in the left, which sports a hearing aid. My brain processes the vowel sounds, together with the gaps filled by lip reading, to form words in five languages and then some.

I spent preschool and kindergarten at an institute for the deaf. The teachers taught in spoken English while using American Sign Language. I obtained the information via the former, the language that I already knew. The sign language that accompanied the verbal explanations about subjects such as math and history was, for me, another language that interested me but I didn’t need. My friends also spoke and didn’t use sign language.

At the end of the kindergarten year, all the professors warned my family to take me out of the institute because the new headmaster wanted to change the communication to exclusively sign language.

- I no saps la llengua de signes?

Tothom em pregunta amb incredulitat. Quan vaig tenir un any, un febre massa alt va fregir els nervis auditius. Vaig perdre la capacitat de sentir amb l'oïda dreta; mentre que amb l'esquerra puc sentir una mica gràcies a un audífon d'última tecnologia. El meu cervell processa les vocals i omple les parts buides amb l'ajut del que llegeixo als llavis, per formar paraules en cinc idiomes i algunes paraules en altres llengües.

Vaig passar els anys del col·legi preescolar i el jardí de la infància a un institut per als sords. Els professors van ensenyar parlant anglès alhora fent la llengua de signes americana. Obtenia informació per l'anglès parlat, llengua que ja coneixia. La llengua de signes que acompanyava les explicacions vocals sobre els temes com les matemàtiques i la història era, per a mi, una altra idioma que m'interessava però encara no necessitava. Els meus amics també parlaven i no utilitzaven la llengua de signes.

Al final de l'any del jardí de la infància, tots els professors van avisar a la meva família treure'm

<p>“She would like it too much and stop speaking.”</p>	<p>del institut perquè el nou cap de l'escola volia canviar la comunicació a la llengua de signes exclusivament.</p> <p>- A ella li agradaria massa i deixarà de parlar.</p>
--	--

* * * * *

<p>“From Catalan and Spanish to English.”</p> <p>The director of the Department of Translation Studies noted during the application interview for the Masters program last December.</p> <p>“You will focus on written translation. Interpretation wouldn't be possible for you, right?”</p> <p>I watched his lips, hoping that there would some other option.</p> <p>“Perhaps you will learn Catalan Sign Language.”</p> <p>But in the end, I did not formally learn it. The full course load of the master's program left me with no spare time.</p> <p>When I matriculated, the director, who also was my tutor, had kept the Master of Translation Studies course catalogue a surprise: the</p>	<p>- Del català i castellà a l'anglès.</p> <p>El director del Departament dels Estudis de la Traducció va assenyalar durant l'entrevista de la sol.licitud per al curs de Màsters desembre passat.</p> <p>- Et centraràs a la traducció escrita. La interpretació no seria possible per a tu, oi?</p> <p>Vaig mirar als seus llavis, esperant que hi havia alguna altra opció.</p> <p>- Possiblement aprendràs la llengua de signe català.</p> <p>Però, a final, no la vaig aprendre formalment. El programa del Màster dels Estudis de la Traducció m'havia quedat amb cap temps lliure.</p> <p>Quan em vaig matricular, el director, que també era el meu tutor, havia guardat el catàleg</p>
---	---

<p>department separated the interpretation and the audiovisual modules from those of written translation, to which I completely dedicated myself.</p>	<p>dels cursos per al Màster dels Estudis de la Traducció com a una sorpresa: el departament va separar la interpretació i les formes audiovisuals dels mòduls de la traducció escrita, al qual em vaig dedicar exclusivament.</p>
---	--

* * * * *

<p>On the day after matriculation, I took a test at CPNL to find out in which level Catalan course to enroll. The result was the sufficiency level. Two years ago, I had taken the sufficient level Catalan language knowledge exam through the Generalitat. I had failed it by nineteen points. I had achieved the intermediate level several years earlier through Institut Ramon Llull. The test I just took made it clear that I have been stuck on a plateau. How do I make progress?</p> <p>Enroll in a sufficiency level course, of course.</p> <p>But reality is not so simple for a deaf person. Lip reading and filling the gaps to understand hours of lectures and tutorials drain my brain's energy. The academic workload of a Master's program is enough of a challenge for anybody. For a deaf person,</p>	<p>Al dia després de la matriculació a la universitat, vaig fer una prova al Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) per esbrinar el nivell del curs de català per inscriure'm. El resultat és el nivell de suficiència. Fa dos anys, havia fet la prova del coneixement de la llengua catalana, nivell de suficiència, per la Generalitat. L'havia suspès per 19 punts. Havia aconseguit el certificat del nivell intermedi uns anys anteriors per l'Institut Ramon Llull. La prova va deixar clar que m'havia estat enganxada en un altiplà. Com faig el progrés?</p> <p>Com continuar a aprendre la llengua? Inscriure'm al curs de nivell de suficiència, és clar.</p> <p>Però la realitat no és tant sencill per a una sorda. Llegir els llavis i omplir les parts buides per entendre les conferències i</p>
--	---

<p>connecting the information between what the professor teaches, the books, and the presentation on the screen without missing anything, is exhausting.</p>	<p>tutories per moltes hores esgotan l'energia del meu cervell. La càrrega acadèmica completa d'un programa de màsters ja és prou d'un repte per a qualsevol persona. Per a una sorda, vincular la informació entre lo que ensenya el professor, els llibres, i la presentació a la pantalla sense perdre res, és esgotador.</p>
--	--

* * * * *

<p>After several rousing Hebrew songs in front of the Hanukah candles, the collective voice of a large congregation of Jews – a mix of native Catalans and expats from all over the world – lowered in volume as we began a lesser-known song.</p> <p><i>Januka linda sta aki, Ocho kandelas para mi. (2x)</i></p> <p><i>O! Una kandelika, dos kandelikas, tres kandelikas, cuatro kandelikas, sintyu kandelikas, sej kandelikas, siete kandelikas, ocho kandelas para mi.</i></p> <p>I was first introduced to Ladino by accident. During a visit to Barcelona, I met the family of my Israeli cousin's wife, a Catalan Jew.</p>	<p>Després de diverses cançons hebrees davant de les espelmes enceses de Hanukà, la veu col·lectiva d'una gran congregació de jueus – una barreja de catalans nadius i expatriats d'arreu del món – va abaixar la veu quan vam començar una cançó no tant coneguda.</p> <p><i>Januka linda sta aki, Ocho kandelas para mi. (2x)</i></p> <p><i>O! Una kandelika, dos kandelikas, tres kandelikas, cuatro kandelikas, sintyu kandelikas, sej kandelikas, siete kandelikas, ocho kandelas para mi.</i></p> <p>Vaig fer coneixença del ladino per accident, durant una visita a Barcelona fa molts anys quan vaig visitar per primera vegada la</p>
---	---

<p>“Amy, shalom! Me yamo Raquel.”</p> <p>“Shalom, Raquel! Lo siento, no hablo ladino.”</p> <p>Everyone in the room laughed. What was so funny?</p> <p>“Avlas ladino!”</p> <p>With a paper and a pen, Raquel wrote out my statement, first in Spanish, and then in Ladino. The Judeo-Spanish spellings may differ, although many words are phonetically alike in the two languages. Only in Barcelona and Israel could I speak Catalan, Hebrew, Spanish, and Ladino with the same people.</p> <p><i>Muchas fiestas vo fazer, Kon alegriyas y plazer. (2x)</i></p> <p>A few years after that visit with the Barcelona family, while studying at the Hebrew University of Jerusalem, my Spanish friends and I attended a Hanukah celebration at a Sephardic synagogue. I was surprised at how familiar Ladino sounded, and how well I understood it.</p> <p><i>O! Una kandelika, dos kandelikas, tres kandelikas, kuarto kandelikas, sintyu kandelikas, sej</i></p>	<p>família d’una dona jueva catalana casada amb un cosí meu israelià.</p> <p>- Amy, shalom! Me yamo Raquel.</p> <p>- Shalom, Raquel! Lo siento, no hablo ladino.</p> <p>A la sala tothom van riure de valent.</p> <p>- Què era allò tan divertit?</p> <p>- Avlas ladino!</p> <p>La Raquel va escriure la meva sentència amb un paper i una bolígraf, primer en espanyol, i tot seguit en ladino. Les grafies judeoespanyoles poden diferir, encara que moltes paraules són fonèticament similars en els dos idiomes. Només a Barcelona així com a Israel podria parlar indiferentment ladino, espanyol, català i hebreu amb la mateixa gent.</p> <p><i>Muchas fiestas vo fazer, Kon alegriyas y plazer. (2x)</i></p> <p>Uns anys després d’aquella visita a la família de Barcelona, mentre estudiava a la Universitat Hebrea de Jerusalem, vaig assistir junt amb els meus amics espanyols a una festa de Hanukà d’una sinagoga sefardita. Em va</p>
--	---

kandelikas, siete kandelikas, ocho kandelas para mi.

The photo of my great-great-grandmother came to mind. *The Bukharans were educated by Sephardic Jews and spoke Ladino.* Whenever I walk around El Call, the Jewish quarter of Barcelona's Gothic Quarter, an inexplicable familiarity circulates through my being. An ancestral past that passed down through centuries of generations, embedded in my DNA, as mysterious as the Hebrew engraved on the salvaged Montjuïc gravestones used in some of the nearby buildings. In Plaça de Sant Iu, I trace one of the Hebrew letters with a finger. *A descendant has returned.*

*Los pastelikos vo kumer,
Kon almendrikas y la myel. (2x)*

O! Una kandelika, dos kandelikas, tres kandelikas, kuarto kandelikas, sintyu kandelikas, sej kandelikas, siete kandelikas, ocho kandelas para mi.

By the final chorus, the collective voice regained its loudness as everyone confidently sang the Ladino Hanukah song, *Ocho Kandelikas* or Eight Candles. My Yiddish-loving Catalan Jewish

sorprendre que havia entès bé el ladino.

O! Una kandelika, dos kandelikas, tres kandelikas, kuarto kandelikas, sintyu kandelikas, sej kandelikas, siete kandelikas, ocho kandelas para mi.

M'acaba de vindre al cap la foto de la meva rerebesàvia. *Els bukharesos parlaven ladino perquè van ser educats pels jueus sefardís.* Sempre que dono una volta pel Call, el barri jueu del Barri Gòtic de Barcelona, hi ha una inexplicable familiaritat que em recorre tot el cos.

Un passat ancestral que va passar a través de segles de generacions, incrustat dins del meu ADN, tan misteriòs com l'hebreu gravat sobre les làpides salvades del cementiri de Montjuïc, reutilitzades com a carreus en alguns dels edificis propers. A la plaça de Sant Iu traço una de les lletres hebrees amb el dit índex de la meva mà. *Ha tornat una descendenta.*

*Los pastelikos vo kumer,
Kon almendrikas y la myel. (2x)*

O! Una kandelika, dos kandelikas, tres kandelikas, kuarto kandelikas, sintyu kandelikas, sej

friend and I smiled to each other.

Although my knowledge of Hebrew and Spanish renders moot my need for an English translation, the translator in me was curious as to whether any existed. Prior to bedtime, my online search revealed several versions. This one, by Gila Ansell Brauner¹, is my favorite.

Beautiful Chanukah is now here,
And eight candles for me appear.

Chorus:

Oh – one little, two little,
Three little, four little candles;
Five, six, seven little candles,
Eight little candles for me.

Lots of parties for my leisure,
So much fun and so much
pleasure.

Chorus

Dainty pastries for me to eat,
With almonds and honey so
sweet.

Chorus

*kandelikas, siete kandelikas, ocho
kandelas para mi.*

En el refrany final, la veu
collectiva va recuperar la seva
intensitat mentre cantaven
confiadament la cançó
judeoespanyola de Hanukà,
*Ocho Kandelikas o Vuit
espelmes*. La meva amiga jueva
catalana, qui és l'amant del
jiddisch, i jo ens vam somriure.

Encara que el meu coneixement
de l'hebreu i l'espanyol fa
irrellevant la meva necessitat
d'una traducció anglesa, la
traductora dins meu tenia
curiositat per saber si existia
alguna. Abans d'anar a dormir, la
meva cerca en línia va revelar
diverses versions. Aquesta, per la
Gila Ansell Brauner¹, és el meu
favorit.

*Beautiful Chanukah is now here,
And eight candles for me appear.*

Refrany:

*Oh – one little, two little,
Three little, four little candles;
Five, six, seven little candles,
Eight little candles for me.*

Lots of parties for my leisure,

¹ Ocho Kandelikas. Hebrewsongs.com.

<http://www.hebrewsongs.com/?song=ochokandelikas>. Accessed on 10
December 2016.

	<p><i>So much fun and so much pleasure.</i></p> <p>(Refrany)</p> <p><i>Dainty pastries for me to eat, With almonds and honey so sweet.</i></p> <p>(Refrany)</p>
--	---

* * * * *

<p>When my number was called in the foreign office, I proceeded to the assigned desk. The Catalan government worker smiled and glanced at my papers.</p> <p>“Éimi Dàra,” he slowly read out loud, “I helped you last year. Let’s process your visa renewal.”</p>	<p>Quan va sonar el meu torn a l’Oficina d’Estrangeria, vaig apropar-me al taulell assignat. El funcionari català em va somriure i va fullejar els meus documents.</p> <p>“Éimi Dàra,” va llegir a veu alta lentament, “et vaig ajudar l’any passat. Vinga, anem a processar la renovació del teu visat.”</p>
--	---

* * * * *

* * * * *